Folkhälsomyndigheten

Vägledning för kommunernas granskning av egenkontrollprogram enligt lagen om tobak och liknande produkter och lagen om tobaksfria nikotinprodukter

UTKAST

Solna Folkhälsomyndigheten, SE-171 82 Solna. Besök: Nobels väg 18. **Östersund** Folkhälsomyndigheten, Box 505, 831 26 Östersund. Besök: Campusvägen 20. Telefon 010-205 20 00 E-post info@folkhalsomyndigheten.se www.folkhalsomyndigheten.se

Om vägledningen

Vägledningen är ett komplement till lagen (2018:2088) om tobak och liknande produkter, lagen (2022:1257) om tobaksfria nikotinprodukter samt Folkhälsomyndighetens föreskrifter om utformningen av egenkontrollprogram vid försäljning av tobaksvaror, elektroniska cigaretter och påfyllningsbehållare samt tobaksfria nikotinprodukter (HSLF-FS 2024:4). Föreskrifterna anger vilka rutiner som ett egenkontrollprogram minst ska innehålla, den här publikationen beskriver vilka rutiner egenkontrollprogrammet därutöver kan innehålla.

Målgrupp för vägledningen

Vägledningen riktar sig till dig som handlägger ansökningar om tillstånd att sälja tobaksvaror och anmälningar om att sälja elektroniska cigaretter, påfyllningsbehållare och tobaksfria nikotinprodukter samt utövar tillsyn över försäljningen av produkterna.

Ordförklaringar

I vägledningen används hädanefter dessa uttryck:

Detaljhandel – försäljning till konsumenter

Partihandel - annan försäljning än detaljhandel

Fysiskt försäljningsställe – en viss lokal eller ett annat avgränsat utrymme för detaljhandel

Webbplats – försäljning via internet som inte är definierad som gränsöverskridande

E-cigaretter – elektroniska cigaretter och påfyllningsbehållare som innehåller nikotin

Tobaks- och nikotinprodukter – tobaksvaror och elektroniska cigaretter och påfyllningsbehållare samt tobaksfria nikotinprodukter om det avser samtliga produktkategorier.

Praxis – avgörande från domstolar eller myndigheter i form av domar eller beslut

Prejudikat – mål som avgjorts i högsta instans

UTKAST

1. Egenkontroll och egenkontrollprogram

Syftet med egenkontroll och egenkontrollprogram

Syftet med egenkontroll och egenkontrollprogram är att den som säljer tobaks- och nikotinprodukter ska driva verksamheten i enlighet med lagens krav. Egenkontrollprogrammet kan fungera som en checklista för vad som krävs för att verksamheten ska följa lagen.

Reglerna om egenkontroll och egenkontrollprogram

Den näringsidkare som säljer tobaks- och nikotinprodukter ska bedriva så kallad egenkontroll. Det innebär att näringsidkaren ska ha rutiner som säkerställer att försäljningen av tobaks- och nikotinprodukter följer de regler som finns för försäljningen i lagen om tobak och liknande produkter, lagen om tobaksfria nikotinprodukter och Folkhälsomyndighetens föreskrifter om egenkontrollprogram (HSLF-FS 2024:4).

Egenkontrollprogrammet kan fungera som ett praktiskt stöd eller en checklista så att näringsidkaren och dennes personal inte missar att göra de kontroller som de förutsätts göra när de säljer tobaks- och nikotinprodukter. Egenkontrollprogrammet är också ett centralt dokument vid kommunens prövning när någon ansöker om tillstånd att sälja tobaksvaror. Även vid kommunens tillsyn av försäljning av tobaks- och nikotinprodukter är egenkontrollprogrammet av central betydelse.

Det är viktigt att egenkontrollprogrammet är

- aktuellt
- förankrat hos personalen
- lämpligt för verksamheten

Ett egenkontrollprogram som är lämpligt för verksamheten

Egenkontrollprogrammet ska vara lämpligt för verksamheten. Det innebär att det ska vara anpassat efter till exempel:

- storleken på verksamheten,
- antalet anställda,
- om det finns extrapersonal,
- antalet kassor,
- ett stort utbud av varor och produkter, och
- hur försäljningen sker.

UTKAST

Bedrivs försäljning via fysiskt försäljningsställe, via automat eller webbutik, eller kanske via flera typer av försäljningssituationer behöver egenkontrollprogrammet vara anpassat efter detta.

Det är viktigt att programmet beskriver de rutiner som ger stöd åt näringsidkaren och personalen för att följa försäljningsreglerna.

Även vid ett tillfälligt försäljningstillstånd ska det finnas ett egenkontrollprogram. Det ska då vara anpassat efter den verksamheten.

I Folkhälsomyndighetens föreskrifter om egenkontrollprogram finns regler om de rutiner som ett egenkontrollprogram minst ska innehålla vid olika försäljningsformer. Reglerna är delvis olika utformade beroende på om det rör sig om detaljhandel, partihandel eller gränsöverskridande distansförsäljning.

Om en detaljhandlare även bedriver gränsöverskridande distansförsäljning måste egenkontrollprogrammet anpassas så att det innehåller rutiner som kan användas för båda försäljningssituationerna. Det är även möjligt att ha ett separat egenkontrollprogram för respektive försäljningssätt.

Grundkrav på egenkontrollprogrammet

Det framgår av Folkhälsomyndighetens föreskrifter att oavsett om du bedriver detaljhandel eller partihandel ska alltid namnet på företaget och vilken verksamhet som det gäller för anges i egenkontrollprogrammet.

Det kan enligt Folkhälsomyndigheten underlätta vid en tillsyn om kontaktuppgifter till ansvarig person för verksamheten framgår av egenkontrollprogrammet. Detta är inte ett lagkrav men kan underlätta för både kommunen och den som blir tillsynad.

Det egenkontrollprogram som bifogas en tillståndsansökan, anmälan eller registrering ska vara skrivet på svenska eller engelska.

Egenkontrollprogrammet ska följas upp och uppdateras

Kommunen ska kontrollera att egenkontrollprogrammet är aktuellt, att det följs upp regelbundet, och uppdateras om näringsidkaren eller personalen upptäcker att det inte ger tillräckligt stöd.

Kommunen ska kontrollera att det finns rutiner för när egenkontrollprogrammet kan behöva uppdateras, exempelvis om

- reglerna ändras
- utbudet av varor eller produkter ändras (till exempel om utbudet minskar eller ökar och näringsidkaren börjar sälja fler eller färre sorters varor eller produkter)
- det kommit ny praxis eller prejudikat
- egenkontrollprogrammet inte fungerar som det stöd det är tänkt att vara
- egenkontrollprogrammet inte följer gällande lagstiftning.

UTKAST

Brister i egenkontrollprogrammet

Näringsidkaren ska ha kontroll över försäljningen och se till att personalen följer reglerna. Det är viktigt att eventuella brister åtgärdas. Om reglerna i lagen om tobak och liknande produkter, lagen om tobaksfria nikotinprodukter eller anslutande föreskrifter inte följs kan kommunen besluta om administrativa påföljder mot näringsidkaren för att denna ska rätta till felen.

Kommunen kan rekommendera näringsidkaren att dokumentera vilka åtgärder som gjorts för att komma till rätta med bristerna. Då blir det också lättare för näringsidkaren att följa upp om bristen har rättats till.

Var ska egenkontrollprogrammet förvaras?

Det finns inga lagkrav på var ett egenkontrollprogram ska förvaras, men det är lämpligt att det finns tillgängligt vid en tillsyn.

Tips vid kommunens prövning och tillsyn

Vid bedömning av egenkontrollprogrammets lämplighet kan kommunen ta hjälp av dessa frågor:

- Vad är det för verksamhet (detaljhandel, partihandel, gränsöverskridande distansförsäljning eller flera av dessa)?
- Är egenkontrollprogrammet anpassat för den försäljningssituation som det ska användas vid? Beskriver egenkontrollprogrammet till exempel hur ålderskontrollen utförs i respektive försäljningssituation om en näringsidkare både har en fysik butik och bedriver distansförsäljning?
- Var i butiken sker försäljning och utlämnande? Sker exempelvis utlämnandet från en automat utanför kassorna?
- Hur stort utbud av varor och produkter har verksamheten?
- Hur många kassor finns det?
- Har verksamheten mycket extra personal?
- Hur många anställda har verksamheten?
- Hur stor är personalomsättningen?
- Är det många unga som arbetar i verksamheten?
- Hur många ur personalen hanterar försäljningen?
- Är egenkontrollprogrammet anpassat efter verksamhetens storlek?

Om du vill läsa mer

Mer information om vad bestämmelserna säger om egenkontroll och egenkontrollprogram hittar du här:

UTKAST

Lag

5 kap. 6, 7 och 17 §§ lagen (2018:2088) om tobaksvaror och liknande produkter

18 § lagen (2022:1257) om tobaksfria nikotinprodukter

Föreskrifter

Folkhälsomyndighetens föreskrifter om utformningen av egenkontrollprogram vid försäljning av tobaksvaror och elektroniska cigaretter och påfyllningsbehållare, samt tobaksfria nikotinprodukter HSLF-FS 2024:4

Förarbeten

Regeringens proposition 2004/05:118, Tobakskontroll – genomförande av WHO:s ramkonvention om tobakskontroll m.m. sid. 46 f. och 58.

Regeringens proposition 2016/17:132, Genomförande av tobaksproduktdirektivets bestämmelser om e-cigaretter, sid 60 f. och 96.

Regeringens proposition 2017/18:156, Ny lag om tobak och liknande produkter, sid. 65.

Regeringens proposition 2021/22:200 Hårdare regler för nya nikotinprodukter sid. 185

UTKAST

2. Märkning och produktpresentation

Rutinerna i ett egenkontrollprogram ska bland annat beskriva hur näringsidkaren säkerställer att man i verksamheten följer kraven på att endast sälja tobaks- och nikotinprodukter som är rätt märkta samt följer kraven på informationsblad och innehållsförteckning vid försäljning av e-cigaretter. Kraven på märkning, produktpresentation och innehållsdeklaration finns i lag, förordning och anslutande föreskrifter om tobaks- och nikotinprodukter.

Vad säger reglerna om märkningen?

Hälsovarningar på förpackningar till tobaks- och nikotinprodukter

Förpackningar till tobaks- och nikotinprodukter ska vara försedda med hälsovarningar. Det betyder att förpackningarna ska ha texter som informerar om hälsoriskerna med att använda produkterna.

Produktpresentation

Tobaks- och nikotinprodukter får inte märkas på ett sätt som kan locka till köp av produkterna. Det är därför exempelvis förbjudet att förse produkterna med en märkning som liknar ett livsmedel eller en kosmetisk produkt eller att antyda att de har miljöfördelar. För de flesta produkter är det också förbjudet att hänvisa till doft, smak eller tillsatser.

Innehållsdeklaration och informationsblad (medföljande information)

Förpackningar till tobaksfria nikotinprodukter och elektroniska cigaretter och påfyllningsbehållare ska vara märkta med en innehållsdeklaration. Elektroniska cigaretter och påfyllningsbehållare ska dessutom ha ett informationsblad.

Vägledning om märkning och medföljande information

För mer information om märkning av tobaks- och nikotinprodukter och medföljande information hänvisas till Folkhälsomyndighetens vägledning om märkning.

Vägledning för kommunernas tillsyn över märkning enligt lag om tobak och liknande produkter samt lag om tobaksfria nikotinprodukter — Folkhälsomyndigheten (folkhalsomyndigheten.se)

Tips vid kommunens prövning och tillsyn

- Hur kontrollerar näringsidkaren att märkningen uppfyller gällande bestämmelser?.
- Finns rutiner över när kontrollen av informationsblad behöver göras?

UTKAST

Vilka rutiner finns vid upptäckt om en vara eller produkt saknar märkning eller är felaktigt märkt.

Om du vill läsa mer

Mer detaljerad information finns på Folkhälsomyndighetens hemsida:

Vägledning för kommunernas tillsyn över märkning enligt lag om tobak och liknande produkter samt lag om tobaksfria nikotinprodukter — Folkhälsomyndigheten (folkhalsomyndigheten.se)

Om du vill läsa mer om vad lagen och förarbetena säger om märkning och produktpresentation hittar du information här:

Lag

3 kap. 1-6 §§ lagen (2018:2088) om tobak och liknande produkter

7-8 §§ lagen (2022:1257) om tobaksfria nikotinprodukter

Förordning

3 kap. 1 och 9–12 §§ förordning (2019:223) om tobak och liknande produkter

11-13 §§ förordning (2022:1263) om tobaksfria nikotinprodukter

Föreskrifter

Folkhälsomyndighetens föreskrifter om utformningen av hälsovarningarnas placering på förpackning av tobaksvaror, HSLF-FS 2016:46

Folkhälsomyndighetens föreskrifter om elektroniska cigaretter och påfyllningsbehållare, HSLF-FS 2018:41 (3 kap. 1 §)

Folkhälsomyndighetens föreskrifter om tobaksfria nikotinprodukter HSLF-FS 2023:24 (6-10 §§)

Förarbeten

Regeringens proposition 1975/76:49 med förslag till lag om varningstext och innehållsdeklaration på tobaksvaror, sid. 9 f. och 21 f.

Regeringens proposition 1992/93:185, om tobakslag, sid. 32 f. och 57 f.

Regeringens proposition 2015/16:82, Åtgärder för ökad folkhälsa på tobaksområdet – genomförande av EU:s tobaksproduktdirektiv, sid. 36 ff. och 69 ff.

Regeringens proposition 2016/17:132, Genomförande av tobaksproduktdirektivets bestämmelser om e-cigaretter, sid. 33 f. och 86 f.

UTKAST

Regeringens proposition 2017/18:156, Ny lag om tobak och liknande produkter, sid. 72, 139 f. och 180 f.

Regeringens proposition 2021/22:200, Hårdare regler för nya nikotinprodukter sid. 148, sid 153

UTKAST

3. Ålderskontroll

Krav på ålderskontroll

Varför finns reglerna om ålderskontroll?

Ett av lagstiftningens viktigaste syften är att förhindra att barn och ungdomar hamnar i ett tobaks- och nikotinbruk. Det är endast ett fåtal som börjar röka och snusa efter tonåren. Tobak innehåller nikotin som kan skapa ett starkt beroende som kan vara mycket svårt att bryta. Forskningen visar att tillgängligheten/åtkomsten till tobaksvaror- och nikotinprodukter har betydelse för när ungdomar börjar använda tobak. Det är därför ålderskontrollen är så viktig.

E-cigaretter och tobaksfria nikotinprodukter innehåller samma beroendekomponent som tobaksvaror, dvs. nikotin. Lagstiftaren har därför bestämt att även e-cigaretter och tobaksfria nikotinprodukter ska omfattas av åldersgränsen och ålderskontrollen.

Vad säger reglerna om ålderskontroll?

Det är inte tillåtet att sälja eller lämna ut tobaks- och nikotinprodukter till någon som inte har fyllt 18 år. Det är den som säljer eller lämnar ut produkterna som ska försäkra sig om att åldern är uppnådd. Men det är den som är ansvarig för verksamheten som ska se till att det finns rutiner som säkerställer att ålderskravet upprätthålls. Om det finns anledning att anta att tobaks- och nikotinprodukter kommer att lämnas över till någon som inte har fyllt 18 år, får de inte lämnas ut enligt lagen om tobak och liknande produkter eller lagen om tobaksfria nikotinprodukter.

Åldersgränsen gäller för både detaljhandel, partihandel och gränsöverskridande distansförsäljning. Det betyder att köparens ålder ska kunna kontrolleras vid all försäljning, samt vid utlämnandet av varan även när försäljningen sker genom automater eller distanshandel, obemannade butiker eller liknande försäljning.

Det här ska rutinen innehålla

Egenkontrollprogrammet ska beskriva vilka rutiner som finns för att motverka att tobaks- och nikotinprodukter lämnas ut till någon som inte har fyllt 18 år. Egenkontrollprogrammet ska beskriva rutinen för ålderskontroll.

Som vägledning kan nedanstående användas:

Kontroll av legitimation i butik

Vid försäljning i butik ska kommunen kontrollera att det finnas rutiner för hur personalen ska agera för att förvissa sig om att mottagaren har uppnått 18 års ålder. Detta kan ske genom att begära legitimation eller på annat likvärdigt sätt om han

UTKAST

eller hon är osäker på kundens ålder. Rutiner bör finnas för att alltid begära legitimation om kunden ser ut att vara under 25 år. Om han eller hon inte kan visa legitimation får tobaks- och nikotinprodukter inte lämnas ut.

Försäljning via webbhandel, automater

Det ställs samma krav på ålderskontroll vid försäljning via webbhandel och automater som vid försäljning i fysisk butik. Sker försäljning av tobaks- och nikotinprodukter via dessa kanaler ska egenkontrollprogrammet innehålla rutiner som visar hur ålderskontrollen sker både vid försäljningen och vid utlämnandet av tobaksvaror- och nikotinprodukter. Av förarbetena till lagen om tobak och liknande produkter framgår det att om försäljning sker via automat ska automaten finnas under uppsikt av personal, detta oavsett om det finns en åldersgräns för att få tillträde till lokalen.

Rättsfall

Överlämnande av stor del av egenkontrollen till annan

Kammarrätten i Sundsvalls dom den 17 december 2020 i mål 2752-20.

I målet som avsåg försäljning av tobaksvaror i automater uppställda i en annans lokaler (en nattklubb), hade sökanden överlämnat delar av egenkontrollen på ägaren av nattklubben där automaten stod uppställd. Det medförde att sökanden i stor utsträckning fick förlita sig på återrapportering från nattklubbsägaren. Det minskade sökandens möjligheter att själv uppmärksamma fel, brister och behov – liksom vilka åtgärder som behövdes vid försäljningsstället för att säkerställa egenkontrollen. Ett sådant överlämnande innebar därför enligt domstolen att sökanden inte kunde anses ha visat att verksamheten skulle komma att bedrivas i enlighet med lagen i fråga om egenkontroll och egenkontrollprogram.

Folkhälsomyndighetens bedömning

Folkhälsomyndigheten anser att motsvarande kan gälla vid försäljning av e-cigaretter, påfyllningsbehållare och tobaksfria nikotinprodukter.

Överlämnande av ålderskontroll till annan

Kammarrätten i Göteborgs dom den 9 februari 2023 i mål nr 4039-22.

Sökanden ville bedriva distanshandel med tobaksvaror med hjälp av en postoperatör. Kommunen avslog ansökan med hänvisning till att sökandens rutiner för ålderskontroll i egenkontrollprogrammet inte bedömdes säkerställa att det gjordes en lämplig ålderskontroll vid utlämning av postoperatör.

Kammarrätten ansåg att tobakslagens bestämmelser om egenkontrollprogrammets utformning inte kan tolkas så restriktivt att det innebär ett hinder mot att bedriva detaljhandel genom distansförsäljning. En sådan verksamhet är till sin art utformad

UTKAST

på ett sätt som innebär att kontrollen av mottagarens ålder måste utföras av en postoperatör eller dess ombud.

Enligt domstolen måste företagen, utöver att ha rutiner för ålderskontroll, även se till att den som lämnar ut försändelserna får kännedom om att de innehåller tobaksvaror och att hanteringen medför ett särskilt ansvar enligt lagen om tobak och liknande produkter.

Sökanden överklagade till Högsta förvaltningsdomstolen men nekades prövningstillstånd. Kammarrättens dom står därför fast.

Kammarrätten i Göteborg gjorde samma uttalanden i dom den 21 december 2022 i mål nr 1718-22. Också i det fallet överklagade sökanden domen till Högsta förvaltningsdomstolen men nekades prövningstillstånd.

Folkhälsomyndighetens bedömning

Folkhälsomyndigheten anser att motsvarande bör gälla vid distansförsäljning av e-cigaretter, påfyllningsbehållare och tobaksfria nikotinprodukter.

Tydligt och klart meddelande om åldersgränsen

Varför finns regler om ett klart och tydligt meddelande?

Syftet med meddelandet är att informera konsumenterna och därmed öka kunskapen om åldersgränsen. På så sätt blir meddelandet även ett stöd för personalen vid ålderskontroll.

Vad säger reglerna om kravet på ett tydligt och klart meddelande?

Oavsett om försäljningen bedrivs i fysisk butik eller via internet eller varuautomater ska det finnas ett tydligt och klart synbart meddelande med information om förbudet mot att sälja eller lämna ut tobaks- och nikotinprodukter till någon som inte har fyllt 18 år. Detta avser varor och produkter som regleras i både lagen om tobak och liknande produkter och lagen om tobaksfria nikotinprodukter. Det finns inga andra krav på meddelandet än att det ska vara tydligt och klart.

Exempel på vad rutinen kan innehålla

Rutinen kan beskriva placeringen av meddelandet på försäljningsstället. I samband med att egenkontrollprogrammet lämnas in kan det exempelvis i rutinen infogas en bild på meddelandet/meddelandena.

Tips vid kommunens prövning och tillsyn

- finns det beskrivning av rutinerna för ålderskontroll vid kassan.
- finns det rutiner för när man ska be om legitimation.

UTKAST

finns det beskrivning av hur ålderskontroll sker vid försäljning och mottagandet av tobaks- och nikotinprodukter vid webbhandel

finns det beskrivning av hur ålderskontroll sker vid försäljning och mottagandet av tobaks- och nikotinprodukter vid försäljning via automater.

finns det beskrivning av var varuautomaten är placerad i butiken eller rummet.

finns det beskrivning av hur handlaren håller varuautomaten under uppsikt.

finns det beskrivning av hur man undviker att tobaks- och nikotinprodukter lämnas över till någon som är under 18 år.

finns beskrivning av var meddelandet är placerat samt hur det är utformat

Om du vill läsa mer

Om du vill läsa mer om vad lagen och förarbetena säger om ålderskontroll och meddelande hittar du information här:

Lag

5 kap. 18-19 §§ lagen (2018:2088) om tobak och liknande produkter

19 § lagen (2022:1257) om tobaksfria nikotinprodukter

Förarbeten

Regeringens proposition 1995/96:228, Åldersgräns vid tobaksköp, sid. 17 f. och 25 f.

Regeringens proposition 2004/05:118, Tobakskontroll – genomförande av WHO:s ramkonvention om tobakskontroll m.m. sid. 20 f. och 57.

Regeringens proposition 2016/17:132, Genomförande av tobaksproduktdirektivets bestämmelser om e-cigaretter, sid 59 f. och 93 f.

Regeringens proposition 2017/18:156, Ny lag om tobak och liknande produkter, sid. 199.

Hårdare regler för nya nikotinprodukter 2021/22:200 sid. 273 f.

UTKAST

4. Identitets- och säkerhetsmärkning

Allmänt om identitets- och säkerhetsmärkning

Styckförpackningar till tobaksvaror ska ha en unik identitetsmärkning och en säkerhetsmärkning. Om förpackningen inte har en identitets- och en säkerhetsmärkning får tobaksvaran inte säljas till konsumenten.

Syftet med reglerna om spårbarhets- och säkerhetsmärkning är att motverka den olagliga handeln med tobaksvaror. Reglerna finns i EU:s tobaksproduktdirektiv och har införts i svensk rätt genom bestämmelser i lagen om tobak och liknande produkter, förordningen om tobak och liknande produkter samt Folkhälsomyndighetens föreskrifter.

Genom den unika identitetsmärkningen är det möjligt att spåra tobaksvarorna och bland annat se var de är tillverkade, vilket datum de är tillverkade och leveransvägen från tillverkning till detaljhandeln.

Genom säkerhetsmärkningen är det möjligt att kontrollera att en tobaksvara inte är illegal.

Enligt Folkhälsomyndighetens föreskrifter ska ett egenkontrollprogram innehålla rutiner om hur näringsidkaren säkerställer att styckförpackningar av tobaksvaror uppfyller kraven på identitets- och säkerhetsmärkning.

Tips vid kommunens prövning och tillsyn

- finns det rutiner för att kontrollera att det finns identitet och säkerhetsmärkning på förpackning
- finns det rutiner för hur näringsidkaren/personalen ska agera om det saknas identitet och säkerhetsmärkning

Om du vill läsa mer

Mer detaljerad information finns på Folkhälsomyndighetens hemsida:

Spårbarhetsmärkning och säkerhetsmärkning av tobaksvaror — Folkhälsomyndigheten (folkhalsomyndigheten.se)

Om du vill läsa mer om vad lagen och förarbetena säger om identitets- och säkerhetsmärkning hittar du information här:

Lag

3 kap. 7 § lagen (2018:2088) om tobak och liknande produkter.

UTKAST

Föreskrifter

Folkhälsomyndighetens föreskrifter om säkerhetsmärkning på styckförpackningar av tobaksvaror, HSLF 2019:4.

Förarbeten

Regeringens proposition 2017/18:156, Ny lag om tobak och liknande produkter, sid. 109 ff. och 183 ff.

EU-rättsliga dokument

Europaparlamentets och rådets direktiv 2014/40/EU av den 3 april 2014 om tillnärmning av medlemsstaternas lagar och andra författningar om tillverkning, presentation och försäljning av tobaksvaror och relaterade produkter och om upphävande av direktiv 2001/37/EG.

Kommissionens genomförandeförordning (EU) 2018/574 av den 15 december 2017 om tekniska standarder för inrättande och drift av ett spårbarhetssystem för tobaksvaror.

Kommissionens genomförandebeslut (EU) 2018/576 av den 15 december 2017 om tekniska standarder för säkerhetsmärkning som ska tillämpas på tobaksvaror.

UTKAST

5. Marknadsföring

Informationen i detta kapitel är hämtat från Konsumentverket som ansvarar för tillsynsvägledning till kommunerna när det gäller reglerna om marknadsföring av tobaksvaror, elektroniska cigaretter och påfyllningsbehållare samt tobaksfria nikotinprodukter.

Varför finns reglerna om marknadsföring?

Restriktioner när det gäller reklam och marknadsföring är en viktig del för att motverka att försäljningen av tobaks- och nikotinprodukterna ökar. De allvarliga hälsoeffekter som tobaks- och nikotinbruket för med sig är väl kända. Lagstiftaren vill framförallt motverka att barn och ungdomar lockas till att börja använda tobaks- och nikotinprodukterna. Tobaks- och nikotinprodukterna får inte skönmålas eller framstå som mindre skadliga än vad de är.

Vad säger reglerna om marknadsföring av tobaksvaror på försäljningsstället?

Marknadsföring av tobaksvaror är förbjudet. Däremot är det tillåtet med vissa meddelanden inne på försäljningsstället, till exempel neutral information om att du säljer tobaksvaror samt varulistor och prislistor. Reglerna för marknadsföring av tobaksvaror finns i lagen om tobak och liknande produkter och i Konsumentverkets allmänna råd om marknadsföring av tobaksprodukter (KOVFS 2009:7).

På Konsumentverkets webbplats hittar du information om hur meddelandena får vara utformade, Marknadsföring av tobak - för företag | För företagare | Konsumentverket

Kommersiella meddelanden på försäljningsställen ska placeras så att de, i den mån det är möjligt, inte kan ses utifrån. Kommersiella meddelanden om tobaksvaror bör bara finnas på den plats på försäljningsstället där tobaksvarorna säljs. Meddelanden får inte utformas på ett sätt att dessa tilltalar barn.

Det är förbjudet med gratisutdelning av tobaksvaror eller presenter, erbjudanden om olika förmåner, rabatter och tävlingar vid köp av tobaksvaror.

Indirekt marknadsföring

Det finns även regler om så kallad indirekt marknadsföring av tobaksvaror. Med indirekt marknadsföring avses en marknadsföring där en annan vara än en tobaksvara eller en tjänst eller ett varukännetecken som helt eller delvis används för en tobaksvara eller som är registrerat eller inarbetat för en tobaksvara.

UTKAST

Vad säger reglerna om marknadsföring av e-cigaretter på försäljningsstället?

Det är tillåtet att använda kommersiella meddelanden inne på fysiska försäljningsställen, till exempel varumärken, varulistor, prislistor, reklamskyltar och affischer. Meddelandena får inte vara påträngande, uppsökande eller uppmuntra till bruk.

Mer information hittar du här:

Hur du får marknadsföra tobak, e-cigaretter och tobaksfria nikotinprodukter - för företag | För företagare | Konsumentverket

Vad säger reglerna om marknadsföring av tobaksfria nikotinprodukter

Vid marknadsföring av tobaksfria nikotinprodukter till konsumenter ska särskild måttfullhet iakttas. Kravet på särskild måttfullhet gäller vid all marknadsföring oavsett var reklamen eller marknadsföringen förekommer. Reklam eller andra marknadsföringsåtgärder får inte vara påträngande, uppsökande eller uppmana till bruk av tobaksfria nikotinprodukter.

Hänvisning till produktens smak får endast göras om det är motiverat av konsumentens behov av produktinformation.

Marknadsföringen får inte riktas särskilt till eller skildra barn eller ungdomar som inte har fyllt 25 år.

Tillverkare, partihandlare och importörer får inte sponsra evenemang eller verksamheter dit allmänheten har tillträde om sponsringen främjar tobaksfria nikotinprodukter. Bestämmelser om förbud mot sponsring i tv, radio och på videodelningsplattformar och produktplacering i tv och på videodelningsplattformar finns i radio och tv-lagen (2010:696).

Mer information hittar du här:

Hur du får marknadsföra tobak, e-cigaretter och tobaksfria nikotinprodukter - för företag | För företagare | Konsumentverket

Tips vid kommunens prövning och tillsyn

Den som säljer tobaks- och nikotinprodukter ska se till att reglerna för reklam och marknadsföring på försäljningsstället efterlevs. Tänk på att reglerna skiljer sig åt mellan tobaksvaror, e-cigaretter och påfyllningsbehållare samt tobaksfria nikotinprodukter.

UTKAST

Exempel på vad rutinen kan innehålla

En beskrivning av hur näringsidkaren säkerställer att kommersiella meddelanden i butiken följer reglerna. Gärna exempel på vilka kommersiella meddelanden som tillåts.

Om det används kommersiella meddelanden i butiken, bör näringsidkaren beskriva var dessa är placerade.

Näringsidkaren bör beskriva hur det säkerställs att det inte finns reklam i butiken som riktar sig mot barn eller ungdomar.

Näringsidkaren bör beskriva hur det säkerställs att kunderna inte erbjuds gratisprover, rabatter, tävlingar eller liknande i butiken.

Av rutinen ska det framgå hur näringsidkaren säkerställer att reglerna för reklam och marknadsföring följs på försäljningsstället. Tänk särskilt på att reglerna ser olika ut för tobaksvaror, e-cigaretter och påfyllningsbehållare samt för tobaksfria nikotinprodukter. Kontakta Konsumentverket om ni behöver vägledning i hur marknadsföring får ske.

När du bedömer rutinen kan du ta hjälp av dessa frågor:

Om det finns kommersiella meddelanden i butiken, hur är dessa placerade?

Har näringsidkaren beskrivit hur de garanterar att det inte finns någon reklam eller marknadsföring som riktar sig mot barn eller ungdomar i butiken?

Har näringsidkaren beskrivit vilken rutin de har för att kontrollera att det inte finns några gratisprover, rabatter, tävlingar eller liknande i butiken?

UTKAST

6. Krav på mängd och innehåll

Varför finns reglerna om mängd och innehåll?

Syftet med reglerna om viss mängd och innehåll i förpackningarna är att det inte ska vara möjligt att sälja styckevis till ett billigt pris. Detta kan locka barn och unga att köpa varorna.

Tobaksvaror

Till konsumenter får en näringsidkare bara tillhandahålla

- styckförpackningar med cigaretter som innehåller minst 20 cigaretter
- styckförpackningar med rulltobak som innehåller tobak som väger minst 30 gram.
- styckförpackningar med portionsförpackat snus som innehåller minst 20 portioner.

Det är exempelvis inte tillåtet att öppna en cigarettförpackning och sälja cigaretter styckvis. När det gäller snusstockar och cigarettlimpor ska varje enskild förpackning i stockarna/limporna uppfylla ovanstående krav.

I många fall kan det vara svårt för näringsidkaren att kontrollera mängden genom att endast titta på förpackningarna. Folkhälsomyndigheten gör den bedömningen att näringsidkaren rimligtvis inte behöver öppna varje förpackning som säljs för att kontrollera mängden i en förpackning. Det är därför endast när det finns särskild anledning att kontrollera förpackningen som det kan behöva undersökas att förpackningarna innehåller rätt mängd. Ett exempel på när det finns särskild anledning skulle kunna vara om en kund har uppmärksammat näringsidkaren om att mängden i förpackningen inte är korrekt. Av rutinen ska det därför framgå vilken beredskap näringsidkaren har för att avgöra när en förpackning kan behöva kontrolleras.

Elektroniska cigaretter och påfyllningsbehållare

Vad säger reglerna om mängden i elektroniska cigaretter och påfyllningsbehållare

För elektroniska cigaretter och påfyllningsbehållare gäller bl.a. följande

- ska ha ändamålsenliga påfyllningsbehållare som inte överstiger 10 ml
- vätskemängden i engångscigaretter och engångspatroner får inte överstiga 2 milliliter.
- de får inte innehålla vätska med mer nikotin än 20 milligram per milliliter

UTKAST

Bakom regleringen av innehåll och utformning hos dessa produkter finns en önskan på EU-nivå om gemensamma säkerhetskrav och ett beaktande av ett högt folkhälsoskydd.

Tips vid kommunens prövning och tillsyn

Rutinen ska innehålla en beskrivning av hur det säkerställs att det inte säljs förpackningar med mindre mängd än vad som anges.

- Hur säkerställer näringsidkaren att styckförpackningarna till cigaretter, rulltobak och portionssnus inte innehåller mindre mängd än vad som är tillåtet?
- Hur säkerställer näringsidkaren att mängden och koncentrationen i nikotinvätskan följer gällande regler?
- Hur säkerställer näringsidkaren att personalen inte öppnar förpackningar och säljer innehållet styck- eller portionsvis (cigaretter, rulltobak och portionsförpackat snus)?

Om du vill läsa mer

Lag och förordning

5 kap. 13 § lagen (2018:2088) om tobak och liknande produkter.

2 kap. 10 § förordningen (2019:223) om tobak och liknande produkter.

Förarbeten

Regeringens proposition 2004/05:118, Tobakskontroll – genomförande av WHO:s ramkonvention om tobakskontroll m.m. sid. 20 f. och 57 f.

Regeringens proposition 2015/16:82, Åtgärder för ökad folkhälsa på tobaksområdet – genomförande av EU:s tobaksproduktdirektiv, sid. 48 och 72.

Regeringens proposition 2016/17:132, Genomförande av tobaksproduktsdirektivets bestämmelser om e-cigaretter, sid. 29 ff. och 85

Regeringens proposition 2017/18:156, Ny lag om tobak och liknande produkter, sid. 104 ff. och 198.

UTKAST

7. Kontroll av rapportering och produktanmälan

Vad säger reglerna om rapportering och anmälan av tobaks- och nikotinprodukter?

Rapportering av ingredienser i tobaksvaror

Tillverkare och importörer av tobaksvaror ska till Folkhälsomyndigheten lämna uppgifter om ingredienser och kvantiteter av dessa ingredienser i tobaksvaror.

Tobaksvaror som inte rapporterats till Folkhälsomyndigheten får inte tillhandahållas konsumenter på marknaden.

Anmälan av nya tobaksvaror

Tillverkare och importörer ska anmäla nya tobaksvaror som de avser att tillhandahålla konsumenter på den svenska marknaden till Folkhälsomyndigheten.

En ny tobaksvara som inte har anmälts till Folkhälsomyndigheten får inte tillhandahållas konsumenter på den svenska marknaden.

Med ny tobaksvara menas en tobaksvara som inte tillhör någon av kategorierna cigaretter, rulltobak, piptobak, tobak för vattenpipa, cigarrer, cigariller, tobak för användning i näsan eller tobak för användning i munnen.

Produktanmälan av e-cigaretter

Tillverkare och importörer av e-cigaretter ska anmäla alla sådana produkter som de avser att tillhandahålla konsumenter på den svenska marknaden till Folkhälsomyndigheten.

E-cigaretter som inte har anmälts till Folkhälsomyndigheten får inte tillhandahållas konsumenter på den svenska marknaden.

Produktanmälan tobaksfria nikotinprodukter

Tillverkare och importörer ska till Folkhälsomyndigheten anmäla alla tobaksfria nikotinprodukter som de avser att tillhandahålla konsumenter på marknaden. Tobaksfria nikotinprodukter får inte tillhandahållas konsumenter på marknaden om en sådan anmälan inte har gjorts.

Tips vid kommunens prövning och tillsyn

Rutinen ska enligt föreskrifterna innehålla uppgifter om hur butiken säkerställer att man inte säljer varor och produkter som inte är rapporterade eller anmälda till Folkhälsomyndigheten. En del i rutinen skulle exempelvis kunna vara att

UTKAST

näringsidkaren använder den lista med varor och produkter som Folkhälsomyndigheten har en skyldighet att offentliggöra på sin webbplats.

Lista på rapporterade tobaksvaror.

Lista på anmälda e-cigaretter.

Tobaksfria nikotinprodukter (fohm.dmz)

Om du vill läsa mer

Lag

2 kap. 2, 4 och 7 §§ lagen (2018:2088) om tobak och liknande produkter

Förordning

2 kap. 1-8 §§ förordning (2019:223) om tobak och liknande produkter

Föreskrifter

Folkhälsomyndighetens föreskrifter om rapportering av ingredienser i tobaksvaror, årlig rapportering om marknadsundersökningar m.m. och utökad rapporteringsskyldighet samt anmälan och rapportering av nya tobaksvaror, HSLF-FS 2016:45.

Folkhälsomyndighetens föreskrifter om tobaksfria nikotinprodukter HSLF-FS 2023:24

Förarbeten

Regeringens proposition 2015/16:82, Åtgärder för ökad folkhälsa på tobaksområdet – genomförande av EU:s tobaksproduktdirektiv, sid 26 f., 55 f. och 73 f.

Regeringens proposition 2015/16:132, Genomförandet av tobaksproduktdirektivets bestämmelser om e-cigaretter, sid 27f. och 84 f.

Regeringens proposition 2017/18:156, Ny lag om tobak och liknande produkter, sid 176 f.

Regeringens propostion 2021/22:200, Hårdare regler för nya nikotinprodukter sid. 141 ff

UTKAST

8. Information och stöd till personalen

Vad säger reglerna om information och stöd till personalen?

Den som bedriver detalj- eller partihandel är ansvarig för att verksamheten uppfyller de krav som ställs i lagen om tobak och liknande produkter och lagen om tobaksfria nikotinprodukter. I många fall är det anställda som utför själva försäljningen och inte den som är huvudansvarig för verksamheten. Det är därför viktigt att personalen får både den information och det stöd som den behöver för att kunna följa reglerna.

En näringsidkare som tillhandahåller tobaksvaror eller e-cigaretter för försäljning ska ge personalen den information och det stöd som behövs för att de ska kunna följa lagen om tobak och liknande produkter och anslutande föreskrifter. Samma krav gäller även för partihandlare. Personalen ska få information och stöd oavsett om försäljningen sker inom Sverige eller via gränsöverskridande distansförsäljning.

I fråga om tobaksvaror finns det ett uttalat lagkrav på att näringsidkaren ska ge personalen den information och det stöd som den behöver. Vid försäljning av e-cigaretter finns ett sådant krav uttalat i lagens förarbeten.

För tobaksfria nikotinprodukter finns det däremot inget sådant krav i lag eller förarbeten. Till skillnad från vad som gäller vid försäljning av tobaksvaror och e-cigaretter finns det därför inget krav i föreskrifterna på att ett egenkontrollprogram för försäljning av tobaksfria nikotinprodukter ska innehålla rutiner som säkerställer att personalen får den information och det stöd som den behöver för att kunna följa reglerna i lagen. Enligt Folkhälsomyndighetens bedömning är det ändå lämpligt att den som bedriver detaljhandel med sådana produkter ger personalen information och stöd så att den kan följa reglerna.

Tips vid kommunens prövning och tillsyn

Det här ska det finnas rutiner för i egenkontrollprogrammet

Ge information

Det är viktigt att personalen har kunskap om vilka regler som gäller vid försäljning av tobaksvaror samt elektroniska cigaretter och påfyllningsbehållare. Kontrollera att det finns ett system som ser till att det finns kontroll över att alla i personalen har fått relevant och nödvändig kunskap.

UTKAST

Åldersgränsen

Åldersgränsen för att sälja eller lämna ut tobaks- och nikotinprodukter är 18 år. Det är viktigt att personalen informeras och har god kännedom om detta. (Läs mer i kapitel 3 Ålderskontroll och klart tydligt meddelande.)

Det är inte tillåtet att sälja eller lämna ut tobaks- och nikotinprodukter om man misstänker att den kommer lämnas vidare till en person under 18 år. (Läs mer i kapitel 3 Ålderskontroll och klart och tydligt meddelande.)

Rapporterade och anmälda produkter

Vid detaljhandel med tobaksvaror, elektroniska cigaretter och påfyllningsbehållare ska det enligt föreskrifterna framgå av egenkontrollprogrammet hur näringsidkaren säkerställer att tobaksvaror och elektroniska cigaretter och påfyllningsbehållare är rapporterade eller anmälda enligt lagen om tobak och liknande produkter.

Vid detaljhandel med tobaksfria nikotinprodukter ska näringsidkaren i sitt egenkontrollprogram säkerställa att produkterna är anmälda enligt lagen om tobaksfria nikotinprodukter.

Märkning av förpackning

Det finns lagkrav på hur tobaks- och nikotinprodukter ska vara märkta, och det är straffbart för en näringsidkare att sälja produkter som är felaktigt märkta. (Läs mer i kapitel 2, Märkning och produktpresentation).

Mängden tobak i förpackningar

Det finns minimikrav på antalet cigaretter, mängden rulltobak och antalet snusportioner som förpackningarna ska innehålla vid försäljning. (Läs mer i kapitel 6 Mängden tobak i en förpackning för vissa tobaksvaror.)

Mängden i e-cigaretter

En e-cigarett får inte innehålla vätska med mer nikotin än 20 milligram per milliliter, de ska ha ändamålsenliga påfyllningsbehållare som inte överstiger 10 ml, vätskemängden i engångscigaretter och engångspatroner får inte överstiga 2 milliliter.

Marknadsföring

Det är tillåtet med viss marknadsföring inne på försäljningsstället, till exempel neutrala meddelanden om att du säljer tobaksvaror samt varulistor och prislistor. (Läs mer i kapitel 5 Marknadsföring). Kontrollera att näringsidkaren har rutiner som säkerställer att reklam och annan marknadsföring på eller i anslutning till försäljningsstället inte går utöver vad som är tillåtet.

UTKAST

Spårbarhets- och säkerhetsmärkning

Den illegala handeln med tobaksvaror ska motverkas med det EU-gemensamma systemet för spårbarhet och säkerhetsmärkning. (Läs mer i kapitel 4 Identitets- och säkerhetsmärkning.)

Det här kan det finnas rutiner för i egenkontrollprogrammet

Nedan finns exempel på rutiner som inte framgår klart och tydligt i lagtext, förordningar eller föreskrifter att informationen måste finnas med i ett egenkontrollprogram. Folkhälsomyndigheten bedömer att en näringsidkare kan ha med detta i sitt egenkontrollprogram för att ha ett väl täckande egenkontrollprogram.

Information till personalen gällande reglerna om tobaksfria nikotinprodukter

Som nämnts tidigare i publikationen finns det inte uttalat i lag eller förarbeten att den som är ansvarig för verksamheten måste informera personalen om bestämmelserna i lagen om tobaksfria nikotinprodukter. Enligt Folkhälsomyndighetens uppfattning är det ändå lämpligt att näringsidkaren ger sådan information till sin personal. För att det inte ska glömmas bort kan det därför tas med i egenkontrollprogrammet.

Straffansvar

Det kan vara bra att alla anställda vet att det finns ett personligt straffansvar i lag om tobak och liknande produkter samt lag om tobaksfria nikotinprodukter som innebär att näringsidkaren och personalen kan dömas till böter eller fängelse i högst 6 månader.

Kontrollköp av kommunen

För att undersöka om ett försäljningsställe har bra rutiner för ålderskontroll kan kommunen göra kontrollköp. Detta innebär att en person som ser ung ut testar om det är möjligt att handla tobaks- och nikotinprodukter utan att visa legitimation. (Läs mer i kapitel 3 Ålderskontroll och klart och tydligt meddelande.)

Stöd vid konfliktsituationer

Personal som säljer eller lämnar ut varorna eller produkterna kan hamna i konfliktfyllda situationer, till exempel om den som vill köpa varan eller produkten inte vill visa legitimation eller vid misstanke om langning. Det är viktigt att personalen ges det stöd som de behöver för att hantera dessa situationer, och det gäller särskilt för ung och oerfaren personal. Unga personer kan exempelvis få stöd från mer erfaren personal som finns tillgänglig under hela arbetspasset. Ett annat exempel är att lägga försäljningen till en särskild kassa med erfaren personal.

UTKAST

Om du vill läsa mer

Om du vill läsa mer om vad lagen och förarbetena säger om information och stöd till personalen hittar du information här:

Lag

2 kap. 2 § lagen om tobak och liknande produkter

2 kap. 3 § lagen om tobak och liknande produkter

2 kap. 7 § lagen om tobak och liknande produkter

5 kap. 10 § lagen (2018:2088) om tobak och liknande produkter

5 kap. 12 § lagen (2018:2088) om tobak och liknande produkter

5 § lagen (2022:1257) om tobaksfria nikotinprodukter

Föreskrifter

Folkhälsomyndighetens föreskrifter om egenkontrollprogram vid försäljning av tobaksvaror, elektroniska cigaretter och påfyllningsbehållare HSLF-FS 2019:20

Förarbeten

Regeringens proposition 2009/10:207, Olovlig tobaksförsäljning, sid. 16 f. och 35.

Regeringens proposition 2016/17:132, Genomförande av tobaksproduktdirektivets bestämmelser om e-cigaretter, sid. 96.

Regeringens proposition 2017/18:156, Ny lag om tobak och liknande produkter, sid. 72 f. och 197.

UTKAST